

Joan Tronto *Caring Democracy.* *Markets, Equality, Justice, 2013*

Joan Tronto, *Caring Democracy. Markets, Equality, Justice*. New York, New York University Press (2013, pp. 7-11). Onderstaande fragmenten zijn vertaald door Peter Soepnel.

Voorwoord

Ik ben nog steeds hoopvol over de politieke mogelijkheden die kunnen voortkomen uit visioenen van een zorgzamere en meer rechtvaardige samenleving. In dit boek stel ik de vraag hoe we democratie en zorg op een andere manier zouden kunnen opvatten, om tot zo'n samenleving te komen. Ik stel dat er ondanks de breedvoerige discussies over de aard van democratie in theorie, politiek en praktijk, nooit iets zal verbeteren voordat samenlevingen door hebben dat de verantwoordelijkheid voor zorg bovenaan hun democratische politieke agenda moet staan. Dit argument zal wel niet in de context van de meeste recente democratische politieke theorieën passen. Veel politicologen hebben zich in hun recente werk toegelegd op het laten zien hoe bruut en ondemocratisch de liberale democratie van tegenwoordig is en hoe dikwijls de liberaal-democratische staat mensen tot een marginaal bestaan reduceert. Andere politicologen houden zich eerder bezig met de vraag hoe ze het politieke conflict zullen beschrijven; is democratie polemiserend? Is het debatteren zonder ooit overeenstemming te bereiken een positieve ontwikkeling in het politieke denken? Weer andere zijn op zoek naar een soort van democratisch oordeel dat ons denken over politiek weer op het juiste spoor zet. Allemaal belangrijke kwesties die het overwegen waard zijn, maar ze gaan voorbij aan het feit dat het in het democratische politieke leven er- gens over moet gaan. In dit boek stel ik dat nadenken over zorg in breedste en algemeenste zin, zoals de wijze waarop in een samenleving de verantwoordelijkheden zijn toegewezen, een wezenlijk handvat biedt om het besloten kansspel dat ons politieke gestel is geworden, weer open te gooien voor de werkelijke belangen van burgers.

(...)

Om de strekking van dit boek in zo eenvoudig mogelijke be-
woordingen samen te vatten: als burger in een democratie leven
houdt in dat je zorgt voor je medeburgers en zorgt voor de
democratie zelf. Dat begrip noem ik 'zorgen met'.

(...)

We leven in een tijd met te veel leiders die 'leiden ~~zodat~~
hersens'. Maar ik wil het hebben over een cruciaal aspect van ~~die~~
hedendaagse gedachteloosheid dat dikwijls over het hoofd ~~gezien~~
wordt: hebben we geen aandacht meer voor de zorg? Waarom
draait steeds meer in ons leven en in de politiek uit op discussies
over egoïsme, hebzucht en winstbejag? Hoe komt het toch dat de
taal van de economie alle andere vormen van politiek taalgebruik
lijkt te hebben vervangen? Het is hier dat het woordje 'zorg' een
andere lading krijgt. Wat er fout is gegaan is dat we niet de wereld
van 'de economie', maar de andere kant van het menselijk bestaan
daarnaast uit het oog zijn verloren, zo zal ik in dit boek betogen.
Naast onze economische rollen van werknemer en consument leven
wij burgers in nog twee andere werelden: die van de persoonlijke
zorg voor ons huishouden, familie en vrienden en die van de poli-
tiek. In dit boek betoog ik dat we de politiek ten onrechte als een
onderdeel van de wereld van de economie zien. In plaats daarvan,
zo zal ik aanvoeren, staat de politiek vanouds, en terecht, dicht
bij iets dat we beschouwen als ons huishouden: een domein van
zorg. Ondanks de feministische kritiek op het 'moederlijk denken'
(b.v. Dietz 1985) - noch ikzelf, noch de voorstanders van 'moederlijk
denken' willen beweren dat politieke en huishoudelijke kwesties op
precies hetzelfde neerkomen - zijn er goede redenen waarom poli-
tieke denkers het huishouden vaak met de politiek vergelijken. Het
zijn allebei instituten die zich op andere banden beroepen dan die
van mensen die louter eigen gewin nastreven. In een democratie is
zorg voor de politiek onontbeerlijk, en we zouden een zekere mate
van ondersteuning van staatswege mogen verwachten voor al onze
zorginitiatieven. Wij geven om de staat en die moet zich op haar
beurt om ons bekommeren door het leveren van 'zorg'.

De grote uitdaging van democratie is om economische produc-
tie - die ongelijkheid in de hand werkt - te leveren, en tegelijkertijd
→ iedereen als gelijkwaardig deelnemer aan de samenleving te erken-
nen. Sinds het einde van de achttiende eeuw, toen democratie als
gespreksonderwerp terug begon te komen, heeft dit gevaar - dat
democratische burgers niet hard genoeg zouden willen werken om
te produceren en voor voldoende welvaart voor iedereen te zorgen
- in ons politieke achterhoofd op de loer gelegen.

erkenning
politiek
Washington -
consumenten →

Gedwongen arbeid, of 'loonslavernij' zoals de eerste antikapitalisten het noemden, heeft voor een opmerkelijke groei van het sporige welvaart produceert en de staat heeft altijd een sleutelrol vervuld in het begeleiden van die groei en het vergroten van het kapitaal, zoals Karl Marx aanvoert. Maar met een openbaar leven dat dusdanig is gebrand op productie en economische groei is een net zo belangrijke cluster menselijke waarden, namelijk dat mensen niet alleen maar werken om te produceren, maar ook een zinvol leven te leiden hebben, op de achtergrond garandeert niet ontvangerende aan deze ontwikkeling is dat sinds het economische leven huishouding en levensonderhoud achter zich heeft gelaten, ook de taken van zorg en zinverlening in het huishouden zijn achtergebleven. Midden achttiende eeuw was er nog veel discussie over de man als productieve burger. Denkers als Adam Ferguson (1767) spraken zich uit tegen die economische welstand als nieuw brandpunt: het was 'verwijfd' om louter geïnteresseerd te zijn in je eigen economische welstand, zei hij. Maar bij het loskoppelen van economische productie van het huishouden werden deze 'gescheiden domeinen' van zorg binnen het huishouden en werk buitenshuis meteen ook seksespecifiek. En het eindresultaat is dat 'zorg' op de tweede plaats komt in een staat die zich geheel toelegt op het onderhouden van de economie.

(...)

Drie standaardargumenten leiden ons af van het inzicht hoe noodzakelijk deze democratische herdenking van zorg is. In alle drie de gevallen berust het argument op onwil om in te zien hoe grondig we moeten herdenken bij wie de verantwoordelijkheid voor de zorg zou moeten liggen.

1 Het eerste argument is dat zorg 'natuurlijk' is en dat een samenleving beter af is als alleen zij die 'van nature' goed zijn in zorgen in de zorg werken. Hoewel dit argument teruggrijpt op Aristoteles' omschrijving van 'natuurlijke slaven' als instrumenten om anderen te helpen, wijzen ook recente ideologische uiteenzettingen over wie het beste zorgt de vrouw aan om die last te dragen. Charles Tilly (1998) signaleert in zijn notities over blijvende ongelijkheid dat als aanvankelijk vrij kleine statusverschillen zich eenmaal voordoen, ze door allerlei sociale gewoonten versterkt blijven worden. Feministen en andere kritische wetenschappers signaleren al geruime tijd dat als een fenomeen eenmaal is ingeburgerd, het buiten het bereik van veranderingen ligt. Precies dat effect is

bereikt door 'zorg' als van nature vrouwelijk bestempelen en bovendien de mannen die in de zorg werken als 'vrouwelijk' aan te merken. In de economische wereld wordt gedebatteerd over de stelling dat werken in de zorg niet goed hoeft te betalen; zorgverleners worden niet in termen van geld beloond, het werk zelf betekent immers al zo veel voor ze.

→ Dit argument is echter alleen steekhoudend als de een meer natuurlijke aanleg voor zorg aan de dag legt dan de ander. Niettemin, al maken sommige mensen meer de indruk zorgzaam te zijn, de handelingen van zorg kunnen worden gecultiveerd. Ook wil het geval dat bepaalde taken in de zorg anders genoemd worden om de seksegebonden ideologie - dat zorg voornamelijk iets is voor vrouwen - in stand te houden, zoals we in hoofdstuk 3 zullen zien. Kort gezegd: de bewering dat zorg 'natuurlijk' is en het werk daarin geen beloning behoeft is meer ideologie dan realiteit.

2. Het tweede argument is tegengesteld aan het gezichtspunt dat zorg natuurlijk is en dus ongevoelig voor marktwerking. Dit argument stelt dat zorg gelijk is aan ieder ander soort goederen of diensten en dat de distributie ervan het beste aan de markt kan worden overgelaten. Als mensen zorg willen, zoeken ze die en betalen ze wat die hen waard is. Volgens deze redenering is zorg dus geen publieke zaak, maar een privé-aangelegenheid.

Al wordt een groot deel van onze zorgverlening door marktmechanismen gestuurd - die ontwikkeling wordt uitgebreid besproken in hoofdstuk 5 - is het ook niet goed om de zorg uitsluitend vanuit een marktperspectief te bezien. Daarvoor zijn verschillende redenen. Het marktdenken gaat tenslotte uit van het bestaan van een gezonde consument die bij zijn volle verstand is. Om allerlei redenen - invaliditeit, leeftijd (denk aan piepjong en stokoud), de discrepantie tussen de kennis van de specialist en de minder wetende cliënt of consument (waaruit weer regels voortkomen die een *caveat emptor* veronderstellen) - is het marktprincipe niet op alle vormen van zorgverlening toepasbaar. Een ander probleem bij het bepalen van zorgtarieven door de markt is dat veel vormen van zorg buitengewoon duur zijn en zich niet in de markt laten integreren. Als een samenleving eens de kosten zou ramen van alle niet formele zorg die haar leden onderling verstrekt, zou men daarbij een gigantische economie ontdekken die niet in het 'economische leven' wordt meegeteld (Folbre 1994, 2001, 2009; Waring 1988). Bovendien gedraagt de factor zorg zich anders dan andere marktgoederen, aangezien technische inno-

supak
men leving
- man Tel 2015

vaties de kosten van de zorg niet kunnen drukken. Een groot deel van de kosten in de zorg lijkt net zo zwaar aan wat William Baumol (2012) de 'kostprijsziekte' noemt als bijvoorbeeld - het voorbeeld dat hij zelf gebruikt - het uitvoeren van kamermuziek: zorg kan eenvoudig niet verleend worden zonder dat er mensen aan te pas komen (ondanks recente pogingen om mensen door robots te vervangen bij verrichtingen als het in bad doen van zwakke ouderen [Davenport 2005]).

3. Het derde argument gaat ervan uit dat we gewoon zo door gaan modderen. Gebaseerd op de bestaande vormen van publieke politiek, gebruikmakend van een wereldwijde arbeidsmarkt (McGregor 2007; Weir 2005; Yeates 2004; Parreñas 2001) kan de huidige crisis in de zorg bezworen worden door het publieke aanbod en de particuliere kosten steeds meer op elkaar af te stemmen en gebruik te maken van de globalisering om nieuwe arbeidskrachten te werven. Het probleem met dit argument is dat het voorbijgaat aan alle onrechtvaardigheid, ongelijkheid en vrijheidsbeperking in de huidige en voorgestelde toekomstige overeenkomsten, al valt dat buiten het bestek van dit boek. Dit boek beoogt aan te tonen dat dit uitgangspunt funest is omdat het ons laat zitten met een verwrongen beeld van de verantwoordelijkheid voor de zorg, dat op den duur de democratische beginselen van een samenleving zal ondermijnen.

Veel wetenschappers zullen bovendien de bewering afwijzen dat zorg een zaak voor politieke theoretici zou zijn. Zelfs al waren er bepaalde belangen aan de orde binnen de politiek, waarom zou zorg dan een kwestie van politieke theorie zijn? Doet het betrekken van de categorie 'politiek' op de zorg geen afbreuk aan de betekenis van het woord? Gezien de wijze waarop wetgeving, staat en sociale wetenschap het sociale en het politieke leven in aparte domeinen hebben ondergebracht, is het niet zo verwonderlijk dat de revolutie in de zorg en de invloed daarvan op hoe we leven niet systematisch is overdacht door politicologen. Vroegere standpunten, van het Romeinse recht tot aan Talcott Parsons, gingen er tenslotte ook van uit dat de zorg maar beter in de privé-sfeer kon blijven. De politiek beperkte zich uitsluitend tot het publieke, de privé-sfeer echter was een wereld vol ongelijke verhoudingen die nooit in het politieke werden getrokken (Aristoteles 1981). Of: privé-aangelegenheden die seksualiteit, huwelijk en opvoeding betroffen waren pre-contractueel (Pateman 1988). Of: het eentonige werk van 'dierlijke arbeiders' ging vooraf aan de sfeer van de vrijheid (Arendt

is zorg robot?

J. van
Lindenberg

politiek
prognose
kan niet
opgelost

1958). Zelfs toen democratische theoretici begonnen na te denken over hoe vrouwen altijd uit de politiek waren geweerd, werd in hun oplossingen nooit getornd aan de zorg-hoort-thuis-formule, ze verklaarden simpelweg dat begrippen als gelijkwaardigheid (Mill 1998 [1869]) en rechtvaardigheid (Okin 1989) ook op het huishouden toegepast dienden te worden.

Maar als de begrippen 'publiek' en 'privé' zelf gereconfigureerd worden ten opzichte van de behoefte aan menselijke zorg, zoals dat in de afgelopen eeuw in de zorgrevolutie is gedaan, ontstaat de noodzaak van een fundamenteel herdenken van die twee politieke basisbegrippen. Gebeurt dat niet, dan vullen de markteconomie en de publieke politiek ze naar eigen logica in. Dat wil niet zeggen dat het marktdenken en de politieke analyses van de zorg volledig inadequaaf zijn. Uit dergelijke analyses valt wel degelijk te leren en ze zijn nuttig voor de discussie die erop volgt. Naarmate er meer zorginstellingen op de markt verschijnen, is het zeker zinvol geworden om politieke en marktanalyses ten behoeve van het beraad in te zetten. Maar als daarbij de logica van markt en politiek wordt gevolgd in plaats van te beginnen met de logica van de zorg zelf, wil dat zeggen dat de basisvragen aangaande aard en doel van zorg nooit aan bod komen. Op zijn diepste: het sluit een vraag buiten die eigenlijk nooit adequaat is beantwoord: Hoe moet zorg tot stand komen in een alomvattende democratie?

Per slot is de zorg een wezenlijk probleem voor de democratie. De zorg voor mensen en dingen is meestal ongelijk, particulier en pluralistisch. Er is geen universele oplossing voor het probleem van de zorgbehoefte. Sterker nog, zorg kan er in hoge mate ondemocratisch uitzien, met name als wordt vooropgesteld dat professionele zorgverleners het altijd beter weten dan zorgontvangers. Of als men ervan uitgaat dat zij die zorg ontvangen afhankelijk zijn van anderen; kennelijk is het dan moeilijk om terug te keren naar een kader waarin mensen als onafhankelijk worden beschouwd. Zoals eerder gezegd en uitvoerig behandeld in hoofdstuk 2, overheerst in vrijwel heel de geschiedenis van de mensheid het denkbeeld dat ongelijkwaardige zorg geen volwaardig onderwerp voor politieke discussie is.

Zoals de geschiedenis leert, als men bereid is om groepen mensen uit te sluiten van deelname aan het leven in een democratie, zijn zorgproblemen gauw opgelost. Men wijst de verantwoordelijkheid voor zorg toe aan niet-burgers: vrouwen, slaven, 'buitenlandse arbeiders' (More 1965 [1516]) of anderen die zo geormerkt zijn. Maar zodra een democratische samenleving

Publieke politiek +
markt economie
dan van of alleen

Keen vraag

toezeggingen doet over gelijkheid van al haar leden, wordt het bepalen in hoeverre de ongelijkheid in de zorg ieders vermogen om gelijkwaardigheid te bereiken aantast een centraal aandachtspunt binnen de taken van de politiek. Bovendien zal het niet alleen de kwaliteit van de zorg zelf, maar ook die van het leven in een democratie, ten goede komen, als van zorg een politieke kwestie wordt gemaakt.

Het zou echter een grote vergissing zijn om hier een pleidooi te verwachten voor het reconstrueren van het liefdevol verzorgend thuis van vroeger of voor het zoeken naar een substituut daarvoor. In de politiek gaat het tenslotte om het najagen van eigenbelang en om macht - en alles wat mensen collectief ondernemen is doordrenkt van macht en belangen. Aangezien zorg een fundamenteel kenmerk van de menselijke samenleving vormt, is het onmogelijk te voorkomen dat belangen en macht invloed uitoefenen op hoe de zorgverlening is georganiseerd. Het is niet mijn streven om de zorg hoog te houden en te hopen dat ik alle conflicten kan uitbannen. Het is echter wel mijn doel om te benadrukken dat we onze tijd zitten te verdoen met ruzie maken over de verkeerde dingen. Waar het werkelijk om gaat, en wat zich het beste laat uitdrukken in termen van onze waarden, zal verder moeten gaan dan het uitleggen van alle aspecten van het menselijk leven in economische termen, hetgeen momenteel de norm is. De grote vraag zou eerder moeten zijn: Hoe kunnen we ons, op welk niveau dan ook, echt wijden aan zorg mét elkaar? Wat dat precies inhoudt en hoe zorg een tegenwicht kan zijn voor al dat overdreven marktgerichte denken, zal in de volgende hoofdstukken behandeld worden.

Zeker, in plaats van nostalgisch te doen over de (mythische) gouden eeuw van de zorg is dit boek optimistisch dat zorg het hedendaagse democratisch leven kan veranderen. Gezien de vroegere uitsluiting en het recente onvermogen om de zorg een plaats in de politiek te geven, hebben mensen geen ongelijk als ze menen dat de politiek hoe dan ook geen boodschap heeft aan waar het in hun leven om draait. Ondanks de zeer omstreden politieke belangen omtrent de zorg, zou een herintroductie van de zorgproblematiek op de politieke agenda weleens een katalysator kunnen zijn om de democratie nieuw leven in te blazen. Door te eisen dat de vraag hoe een samenleving het beste kan omgaan met de behoefte aan zorg op democratische wijze wordt beantwoord, hoop ik niet alleen de aandacht te vestigen op het belang van de zorg zelf, maar ook op de belofte van de democratie als politiek stelsel.